

Ks. Henryk M. Jagodziński – New Delhi

NIEKTÓRE ZAGADNIENIA DOTYCZĄCE RODZINY I MAŁŻEŃSTWA W HINDUIZMIE

1. Ogólne uwagi o hinduizmie

Zanim zajmiemy się kwestią rodziny i małżeństwa w hinduizmie, warto poświęcić trochę uwagi samemu hinduizmowi. Pomimo niegasnącego zainteresowania tą religią, stwierdzić należy, że jest to zjawisko bardzo złożone, a nawet trudno przedstawić jego jednoznaczną definicję, która byłaby powszechnie akceptowana. Wielu autorów, którzy usiłowali wypracować taką definicję, popadało w sprzeczności między sobą albo wzajemnie sobie zaprzeczali¹. Dlatego wydaje się właściwe przedstawić to, co wyznawcy tej religii sami mówią o sobie. W małej broszurze *Hinduism. A philosophy of life*², którą otrzymałem przy zwiedzaniu hinduskiej świątyni Shri Lakshmi Narain w Delhi w 2015 r., jej autor swoją religię zaprezentował w następujących słowach:

Hinduizm nie jest tylko religią w takim sensie, w jakim są inne religie. To jest Sanatan Dharma albo Manav Dharma. Oznaczając w ten sposób to, co jest wieczne i ciągłe. To, co zawiera w sobie wszystko lub – mógłbym powiedzieć – to, co jest *filozofią życia*. Niepodobna do większości wielkich religii, religia hinduizmu nie posiada jakiegoś proroka (proroków) jako założyciela. Jest filozoficzną ewolucją, rozciągającą się na przestrzeni wieków i wzbogaconą przez filozofów działających w różnych okresach. W ten sposób stanowi kulminację ludzkiego procesu myślowego. W swojej najgłębszej istocie hinduizm wierzy w istnienie pewnej nieskończonej Najwyższej Mocy albo Boga, czczonego przez wyznawców hinduizmu, przedstawiającego się rozmaitych formach, tak jak Ojciec lub

¹ Por. M. Hermanns SVD, *Hinduism and tribal culture. An anthropological verdict on the Niyogi Report*, Bombay 1957, s. 4; G. D. Flood, *An Introduction to Hinduism*, Cambridge 1996, s. 16.

² L. N. Birla, *Hinduism. A philosophy of life* (b.m.r.w.).

Matka, lub ten, kto jest Stworzycielem i Praojcem Wszechświata. Najbardziej fundamentalna zasada naszej religii stanowi, że czynienie dobra innym bytom to najwyższa forma czci oddawanej Panu, i na odwrót, czynienie im zła to największa forma grzechu³.

Nie można przedstawić wyczerpującej definicji samego hinduizmu oraz jego doktryny także i z tego powodu, że nie istnieje jakiś centralny ośrodek czy inny punkt odniesienia, który ustaliłby oficjalną doktrynę lub dokonywałby weryfikacji bądź ujednolicenia istniejących wierzeń. Niemniej można wskazać na pewne elementy wspólne odnośnie do historii, doktryny i tradycji tej religii⁴.

Hinduizm jest tradycyjną religią Indii. Jej nazwa, jak i nazwa Indii, wywodzi się od słowa *Hindu* (będącego używaną od VI stulecia perską wersją lokalnej nazwy *Sindhu*), którym mieszkańcy Indii nazywali rzekę Indus. W VIII w. tym terminem zaczęto określać ludność mieszkającą na wschód od Indusu. Po inwazji muzułmańskiej słowo to nabrało również znaczenia religijnego, określając tak wszystkich tych, którzy nie byli muzułmanami⁵. Później (w XIX w.) określenie to rozpowszechnili Brytyjczycy. Chociaż niektórzy autorzy hinduscy doszukują się jego źródeł aż w 4000 r. przed Chr. i wcześniej⁶, to jednak większość uczonych upatruje jego początków ok. 1500 r. przed Chr. Religia hinduizmu zaczęła być praktykowana od VI w. po Chr., poprzedzona swoimi dwoma okresami: okresem wedyjskim, wywodzącym nazwę do świętych ksiąg *Wedy*, i okresem bramińskim, biorącym nazwę od słowa *bramin*, oznaczającego najwyższą kastę kapłanów. Hinduizm stanowi swego rodzaju dziedzictwo duchowe, sposób życia, organizm społeczno-religijny, ukształtowany przez kultury, systemy filozoficzne, które zawierają w sobie rytuały religijne i reguły duchowe.

Hinduizm wyznacza ludzkości cztery cele: *artha* – korzyść, *kama* – przyjemność, *moksha* – wyzwolenie z kręgu wcieleń i *dharma*. Termin *dharma* ma wiele znaczeń i może oznaczać obowiązek, uczciwy sposób postępowania lub prawdę. Najbardziej rozpowszechnionym rozumieniem pojęcia *dharma* w hinduizmie jest powinność, zespół szczególnych obowiązków, jakie ma do wypełnienia przedstawiciel danej *warny*, czyli kasty. Fundamentalnym pojęciem hinduizmu jest reinkarnacja, określana terminem *samsara*, który oznacza nieustającą wędrówkę, pielgrzymkę. Następne pojęcie bardzo ważne w hinduizmie, a związane z *samsara*, to *karma* (karman), przejęte później przez filozofię buddyjską. Ową nazwą określa się prawo przyczyny i skutku,

³ Tamże, (tłum. własne), s. 1.

⁴ Por. R. Dalal, *Hinduism. An alphabetical guide*, Noida 2014, s. XI.

⁵ Por. tamże.

⁶ Por. tamże, s. X.; E. Viswanathan, *Am I a Hindu? The Hinduism primer*, New Delhi 2015, s. 21.

polegające na tym, że dobre i złe czyny człowieka w jednym wcieleniu determinują jego przyszłą inkarnację. Im lepszy jest karman (rozumiany jako całość postępowania), tym wyższe następne wcielenie. Społeczeństwo hinduistyczne podzielone jest na cztery główne kasty (*warna*): *bramini* (kapłani), *kszatrija* (wojownicy), *wajśjowie* (rzemieślnicy) i *śudra* (słudzy). Tak zwani *dalit*, niedotykalni, znajdują się poza system kast i nie mogą mieć żadnego kontaktu z ich przedstawicielami, ponieważ sprowadzają na nich rytualną nieczystość. Te cztery główne kasty dzielą się z kolei na wiele grup w swoim obrębie. Chociaż konstytucja Indii zniosła oficjalnie system kastowy, to w praktyce nie został on jeszcze wyeliminowany z życia społecznego. Podstawowymi świętymi tekstami hinduizmu są księgi *Wedy*, zebrane w cztery zbiory: *Rig Weda* – zbiór hymnów pochwalnych, *Sama Weda* – zbiór hymnów i melodii, *Yajur Weda* – zbiór rytuałów ofiarniczych i *Atharwa Weda* – zbiór formuł magicznych. Innymi powszechnie używanymi tekstami hinduizmu są *Brahmana*, będące komentarzami pisanymi prozą do ksiąg *Wedy*, oraz *Upaniszady*, czyli teksty filozoficzne⁷. Dużą rolę w życiu hinduistów odgrywa święta tradycja – *smryti* – która została przekazana w dwóch eposach: *Mahabharacie* i *Ramajanie*. *Mahabharata* zawiera w sobie *Bhagawad Gitę*, księgę dydaktyczną, stanowiącą jeden z podstawowych elementów kultury indyjskiej. Z kolei *Ramajana* to historia Ramy, będącego siódmym awatarem Wisznu. Istnieją też *Purany*, które poruszają tematy mitologii, historii, tradycji, a także np. stworzenia świata. Do *smryti* należy również księga *Manu smryti*, obejmująca prawa, zwyczaje i etykę hinduistów. Owe pisma powstały prawdopodobnie w pierwszym stuleciu przed Chr. i są przypisywane Manu Svayambhuwa, który miał być duchowym synem Brahmy⁸. Do *smryti* zalicza się ponadto *sutry*. Hinduisci uważają, że autorami świętych ksiąg są natchnieni przez Boga wieszczowie – *ryshi*.

W hinduizmie występuje olbrzymia ilość bóstw, które według wierzeń hinduistycznych są różnymi emanacjami tej samej Najwyższej Mocy. W tej przeogromnej ilości bóstw najważniejsze miejsce zajmuje Brahma. Brahma jest siłą, która zawiera w sobie każdą część rzeczywistości i wierzy się, że istnieje w trzech oddzielnych formach: Brahma-Stworzyciel; Wisznu-Opiekun oraz Sziwa-Niszczyciel⁹. Te „aspekty” Brahmy są również znane pod postacią wielu innych wcieleń każdego z nich.

⁷ Por. R. Dalal, *Hinduism...*, s. 451.

⁸ Por. tamże, s. 242.

⁹ Por. tamże, s. 78–79.

2. Religijne znaczenie małżeństwa w hinduizmie

Vivaha, co w sanskrycie oznacza małżeństwo, jest jednym z najważniejszych obyczajów opisywanych w księgach *Wedy* i *Purana*, świętych księgach hinduizmu. Samo słowo oznacza tyle co „wywieść pannę młodą” i zostało rozciągnięte na całą ceremonię ślubną¹⁰. Małżeństwa miały miejsce nie tylko wśród zwykłych ludzi, ale również wśród bogów. Uważa się, że w okresie wedyjskim małżeństwo było zawierane pomiędzy dwojgiem dorosłych ludzi. Znano poligamię, ale poliandria należała do sporadycznych zjawisk¹¹. Wszyscy wyznawcy hinduizmu są zgodni co do tego, że małżeństwo jest czymś obowiązkowym dla osiągnięcia szczęścia zarówno w obecnym, jak i przyszłym życiu. Formy, obyczaje i rytury małżeńskie zmieniają się zależnie od regionu i lokalnych tradycji. Jednakże różnice dotyczące zewnętrznej oprawy są tylko pozorne, ponieważ małżeństwo uważane jest jedynie za inicjację do *grihasta*, czyli stadium domowego życia dwojga członków tej samej kasty, w hinduistycznej rodzinie, której model jest dokładnie określony¹².

Po bogactwie obrzędów i ceremonii oraz ilości konsumowanych dóbr można wywnioskować, że małżeństwo stanowi fundamentalne wydarzenie w życiu jednostki oraz jego rodziny. Hinduistyczna literatura w sposób jednoznaczny ukazuje, że małżeństwo to wypełnienie świętego obowiązku. Małżeństwo jest zdominowane przez *dharma*, co dowodzi przewagi celów sakralnych owego związku¹³. Według hierarchii zdefiniowanej przez hinduistyczną tradycję na pierwszym miejscu znajduje się *dharma*, następnie *praja* (potomstwo) i *rati* (pożądanie). Według *dharma* małżeństwo powinno być podporządkowane bardziej prawości i samorealizacji, aniżeli zaspokajaniu osobistych potrzeb. W małżeństwie, podobnie jak w innych dziedzinach życia, dominują rytuały i intuicyjna wizja rzeczywistości. Księgi *Wedy* dzielą życie wyznawców hinduizmu na cztery etapy, tzw. *aśrama dharma*¹⁴:

- *brahmacharya* (uczeń),
- *grihasta* (pan domu),
- *vanaprastha* (wycofanie się z aktywnego życia),
- *sannyasi* (wędrowny asceta).

Po ukończeniu etapu ucznia, człowiek powinien przejść do następnego etapu, pana domu.

¹⁰ Por. H. P. Prabhu, *Hindu social organisation*, Bombay 1963, s. 149.

¹¹ Por. R. Dalal, *Hinduism...*, s. 246.

¹² Por. J. A. Fonesca CSsR, *Marriage in India in a christian perspective. A historical social teheological investigation*, Bangalore 1988, s. 136.

¹³ Por. K. M. Kapadia, *Marriage and family in India*, Bombay 1966, s. 167–169.

¹⁴ Por. R. Dalal, *Hinduism...*, s. 42.

Małżeństwo jest dla hinduisty religijnym obowiązkiem. Ten, kto go nie podejmuje, może się narazić na pogardę¹⁵, chyba że stanie się wędrownym ascetą *sannyasi*¹⁶. Jest ono także działaniem, które ma wpływ na osobistą karmę w większym stopniu niż inne czyny. Właściwie zawarte małżeństwo stanowi istotne kryterium dotyczące osobistej karmy, ukierunkowanej na uwolnienie się od *samsary*, czyli cyklu wcieleń. Dlatego tak ważne dla hinduistów jest zachowanie rytuałów, zasad i tradycji związanych z wyborem żony i zawarciem małżeństwa, ponieważ mogą mieć one pozytywne lub negatywne konsekwencje nie tylko w tym życiu, ale i w przyszłym¹⁷. Inny powód wymagający tego rodzaju związku to boski i moralny obowiązek utrzymania kastowej pozycji, przekazujący odziedziczone właściwości oraz kodeks postępowania, odpowiedni dla każdej z kast. Małżeństwo jest najważniejszym z wedyjskich *samskara*¹⁸, tak skutecznym, że stanowi jedyny zbawczy rytuał dozwolony dla kobiet¹⁹. To ukazuje, że hinduistyczne małżeństwo śmiało można nazwać rdzeniem całej religii (w sensie organizacyjnym). Dla hinduistów małżeństwo jest *samskara*, zaś relacja pomiędzy mężem a żoną ma charakter obrzędowo-religijny, nie zaś kontraktowy²⁰.

Małżeństwo jest zatem wezwaniem skierowanym do mężczyzny przez jego przodków i rodzinne bóstwa, ażeby podjął odpowiedzialność za żonę, która przyczyni się także do rytualnego wypełnienia jego istnienia, oraz aby wprowadził ją do swojej rodziny. Nie ma tutaj elementu wzajemnej wymiany zadań, praw i obowiązków, również wyrażenia ludzkiej woli do zawarcia związku, a małżeństwo nie jest umową społeczną. Najważniejszym jego skutkiem jest więź między partnerami. Małżeństwo staje się instytucją religijną, nierozrwalną, powstałą z woli boskiej i z zachowania obrzędów, wychodzącym poza życie jednostek, łączącym rodziny, których zgoda przyniosła wieczne zjednoczenie pary małżeńskiej²¹. Typowy hinduizm nie zna rozwodu, ponieważ małżeństwo stanowi nierozrwalny związek męża i żony. Niezgoda

¹⁵ Por. R. B. Pandey, *Hindu Samskâras*, New Delhi 1985, s. 153.

¹⁶ Por. R. Dalal, *Hinduism...*, s. 359.

¹⁷ Por. J. A. Fonesca CSsR, *Marriage in India...*, s. 111.

¹⁸ Por. R. Dalal, *Hinduism...* s. 358: *Samskara* – termin pochodzący z sanskrytu, który ma wiele znaczeń, ale zasadniczo szeroko używane są dwa: określa ceremonie i rytuały praktykowane w hinduizmie, ponadto zaś tendencje i cechy, które gromadzą się wokół osoby w następujących po sobie wcieleniach i wpływają na jego los. Te dwa znaczenia są połączone, a praktyka prawidłowych rytuałów wytwarza nowe cechy. W ramach ortodoksyjnego hinduizmu *samskara* w formach rytuałów mają być praktykowane jeszcze przed urodzeniem człowieka, aż do śmierci, szczególnie w trzech wyższych kastach (tł. własne).

¹⁹ Tamże.

²⁰ Por. H. P. Prabhu, *Hindu social...*, s. 173.

²¹ Por. K. M. Kapadia, *Marriage and family...*, s. 168.

temperamentu, cudzołóstwo, nierząd, okrucieństwo i nieuleczalne choroby nie są podstawą, która pozwalałaby na rozwód²².

Dopiero w 1955 r. parlament indyjski uchwalił akt prawny *Hindu Marriage Act*, wprowadzający legalność rozwodów. Osoba fizyczna, mężczyzna lub kobieta, na podstawie tego prawa mogła starać się o rozwód, jeśli współmałżonek był niewierny, jeśli był okrutnie traktowany lub został porzucony na okres dłuższy niż dwa lata. Rozwód za obopólną zgodą mógł być uznany, gdy para nie żyła razem przynajmniej rok przed założeniem sprawy rozwodowej. Pomimo procesu sekularyzacji małżeństwa hinduistyczne są wyjątkowo trwałe. Chociaż w środkach społecznego przekazu podkreśla się, że w ostatnich latach ilość rozwodów wzrosła, to ich ogólna liczba nie przekracza ok. 1% ogólnej liczby zawartych związków²³. Wspomniany akt prawny ustalił też dolną granicę do zawarcia małżeństwa: 21 lat dla mężczyzn i 18 lat dla kobiet.

W hinduistycznej rodzinie mąż jest panem i władcą całego domu. Ponadto sprawuje w nim kult. Kobieta jest całkowicie podporządkowana i uzależniona od męża. Przy czym żonie należy się szacunek, ponieważ jest ona strażniczką świętego ognia domowego, który kiedyś wynieśli razem z ceremonii ślubnej, a który będzie użyty u kresu ich życia w ceremonii palenia zwłok²⁴. Jednakże w tradycyjnej rodzinie kobieta nie odgrywa żadnej roli ekonomicznej i społecznej. Jej kontakt ze światem zewnętrznym jest dość ograniczony. Sakralizacja małżeństwa pozostaje w całkowitej zgodzie z religijną mentalnością charakterystyczną dla hinduizmu. To czyni również łatwym akceptację specjalnych wymagań społecznych i obrzędowych, trudnych do przyjęcia dla pary, w której każdy szukałby własnego szczęścia²⁵.

3. Formy ślubu

Hinduizm wypracował osiem form małżeństwa, uznając przy tym wszystkie za ważne związki, choć niektóre z nich miały charakter sakralny, a inne świecki. Ich stopień akceptacji wynikał z miejsca, jakie każdemu z nich przyznano na liście znajdującej się na *dharmasastra*²⁶. Historycznie lista ośmiu form małżeństwa, czyli: *Brahma*, *Daiva*, *Arsha*, *Prajapatya*, *Gandharva*, *Asura*, *Rakshasa* i *Paishaca*, została umieszczona w *Ashvalayama Grhya Sutras* – tekstach sformułowanych w sanskrycie, opisujących wedyjskie rytuały, dotyczące również małżeństwa. Literatura, która dała małżeństwu

²² Por. P. T. Nair, *Marriage and dowry in India*, Calcutta 1978, s. 14.

²³ E. Viswanathan, *Am I a Hindu...*, s. 274.

²⁴ Por. K. Chaitanya, *A profil of indian culture*, New Delhi 1975, s. 74.

²⁵ Por. J. A. Fonesca, C Ss R, *Marriage in India...*, s. 115.

²⁶ Por. J. D. M. Derret, *The death of a marriage law: epitaph for the Rishis*, New Delhi 1978, s. 53.

ostateczną formę *samskara*, została przyjęta do *smryti* – świętych ksiąg hinduizmu innych niż księgi *Wedy*²⁷. Jednakże w *Rig Weda* można było wyróżnić trzy formy małżeństwa: *brahma-vivaha* – ślub rytualny; *rakshasa* – nierytualny ślub przez porwanie; *svayamvara* – małżeństwo z wyboru²⁸.

W *Manu smryti* wyodrębniano cztery formy małżeństwa, które były zaaprobowane jako dobre, czyli *prashasta*, oraz cztery niezaaprobowane, czyli *aprashasta*²⁹.

Wśród *prashasta* wyróżniano:

1) *Brahma*

Najbardziej szlachetną formą małżeństwa było małżeństwo bramińskie. Celebrowano w pełnym rytualnie religijnym, w obrębie swojej kasty, z wniesieniem przez pannę młodą posagu, stanowiącym jej dar dla swojego męża w nierozzerwalnym partnerstwie.

2) *Daiva*

W tej formie dziewczyna mogła zostać ofiarowana braminowi jako zapłata za złożoną ofiarę *dakshina* i była mu przekazywana, gdy ten warunek wypełnił. Takie małżeństwo było popularne w epoce, w której królowie lub bogaci i potężni ludzie oddawali swoje córki za żony najbardziej znanym *ryszi*.

3) *Arsha*

Powszechna forma zwierania małżeństwa w dawnych czasach przez braminów i *ryszi*, gdzie pan młody ofiarował braminowi, ojcu panny młodej, parę wołów dla złożenia ofiary. Innym rodzajem *Arsha* było oddanie dziewczyny za żonę znanemu *ryszi*, w dowód uznania dla głoszonych przez niego nauk.

4) *Parajapatya*

Celem małżeństwa w tej formie było, aby mąż i żona wspólnie wykonywali swoje obowiązki religijne i społeczne. Ojciec dziewczyny oddawał ją temu, który wydawał się najbardziej odpowiedzialny do ich podjęcia.

Natomiast do *aprashasta* zaliczają się następujące formy małżeństwa:

1) *Asura*

Według *Manu smryti* miała miejsce wtedy, gdy mąż dawał pieniądze przyszłej żonie i jej krewnym. Niektórzy dawni pisarze nazywali tę formę małżeństwa *manusha* (ludzka) formą. Ten zwyczaj był jednak krytykowany przez niektórych autorów *Shastra*³⁰, którzy pisali o sprzedających swoje córki, że znajdują się w piekle.

²⁷ Por. U. M. Apte, *The sacrament of marriage in hindu society*, Delhi 1978, s. 123.

²⁸ Por. J. A. Fonesca, C SsR, *Marriage in India...*, s. 129.

²⁹ Por. R. Dalal, *Hinduism...*, s. 246–247.

³⁰ *Shastra* – pewien rodzaj tekstów sanskrytu dotyczących nauczania i rad. *Shastra* zawierają teksty religijne i święte, podręczniki naukowe lub zbiory przepisów i nakazów. Por. R. Dalal, *Hinduism...*, s. 377.

2) *Ghandarva*

Ten rodzaj małżeństwa zachodził wtedy, kiedy mąż i żona wybierali się nawzajem, kierowani uczuciem, i zaczynali współżycie małżeńskie bez uprzedniej ceremonii religijnej. W dawnych czasach było ono rozpowszechnione wśród władców i *ryshi*, ale stopniowo spotykało się z potępieniem. Później dla takiej pary mogła być dozwolona religijna ceremonia ślubna³¹.

3) *Rakshasa*

W tej formie pannę młodą porwano przy użyciu siły, a jej krewnych nierzadko raniono lub zabijano. Tak zawierane małżeństwa były szczególnie popularne wśród członków kasty wojowników *ksatrija*. W czasie trwania wojen wojownicy zwykle porywali swoje małżonki, lecz wraz z powstaniem regularnych armii i okresów względnego pokoju ten sposób prawie zaniknął.

4) *Paishacha*

Uważana przez autorów *Shastra* za najgorszą z form zawierania małżeństwa. Polegała ona na podstępym uwiedzeniu kobiety, wykorzystującym jej uczuciowość, czy też za pomocą alkoholu lub środków odurzających, w tym narkotyków³².

Oprócz wymienionych form małżeństwa praktykowane było niekiedy odanie dziewczyny jako nagrody dla potencjalnego męża, po przejściu przez niego szczególnie trudnej próby, zwłaszcza we władaniu jakimś rodzajem broni³³. Ów zwyczaj miał miejsce pośród kasty wojowników *ksatrija*, ale został zarzucony. Był on szczególnie potępiany przez braminów³⁴.

Kiedy hinduizm asymilował lokalne zwyczaje, dawni prawodawcy starali się pogodzić różne etniczne obyczaje. Z czasem większość form, których starsi nie chcieli definitywnie zabronić, popadło w zapomnienie. Prawo i zwyczaje zaczęły wymagać religijnego rytuału, a publiczne sprawowanie obrzędu ślubu stało się społeczną koniecznością³⁵. Obecnie uznawane są tylko dwie formy małżeństwa: *asura* dla niebramińskiej ludności i *brahma*³⁶.

4. Społeczne znaczenie ślubu

Wydaje się, że pierwotną wartością związaną z hinduskim małżeństwem jest zrodzenie synów, dzięki którym będzie zachowana ciągłość linii pokoleniowej, religii i kultury. Tak przedstawia to *Rig Weda* i późniejsza literatura hinduistyczna. Dominacja celów szeroko rozumianej rodziny, powiązanej ze sobą

³¹ Por. J. A. Fonesca, C SsR, *Marriage in India...*, s. 130.

³² Por. R. Dalal, *Hinduism...* s. 246–247.

³³ Por. I. Karve, *Kinship organisation in India*, Bombay 1968, s. 67.

³⁴ Por. P. Mukherejee, *Hindu women: normative models*, New Delhi 1979, s. 19.

³⁵ Por. J. D. M. Derret, *The death of a marriage...*, s. 54.

³⁶ Por. J. A. Fonesca CSsR, *Marriage in India...*, s. 131.

wieżami krwi, nad małżonkami, wskazuje również na wyraźne cele społeczne hinduskiego małżeństwa. Do czasu narodzin syna nie jest ono tak naprawdę nierozzerwalne³⁷. Akt płciowy jest bardziej związany z reprodukcją, aniżeli uczuciowym zaangażowaniem w jedność małżeńską³⁸. Rodziny z silnymi więzami krwi prowadzą do związków, które okażą się bardziej stabilne i trwałe niż te, które są charakterystyczne dla modelu komórkowego małżeństwa. O hinduistycznym małżeństwie można powiedzieć, że stanowi system, ponieważ w Indiach bardziej niż w innych krajach wzór wiejskich organizacji rodziny jest jeszcze mocniej skierowany na korzyść więzów pokrewieństwa przez status dziedziczenia synów.

Emocjonalne więzy pomiędzy małżonkami nie są zbyt rozwinięte ze względu na rozdział płci w indyjskiej wspólnotce rodzinnej. Wyrazy sympatii są kontrolowane, tak że siłą więzów w rodzinie stają się braterskie relacje dzieci płci męskiej. Mężowie i żony rozwijają w sobie wzajemne psychologiczne przywiązanie do siebie po pewnym czasie, ale dopiero wówczas, gdy rozrodczy i społeczny cel małżeństwa został zrealizowany³⁹. Religijne i społeczne cele małżeństwa są łatwe do pogodzenia w dominującym, rolniczym społeczeństwie Indii. Małżeństwo jest widziane przez hinduistów jako instrument do umocnienia społeczno-religijnej struktury, istniejącej od stuleci i uważanej za wartość, którą należy chronić⁴⁰. Małżeństwa hinduistyczne tak naprawdę nie zachodzą między kobietą a mężczyzną, ale pomiędzy ich rodzinami, dlatego kojarzone są przez rodziny. Z tego też powodu, w przeszłości miały również miejsce małżeństwa dzieci, których obecnie zabrania prawo⁴¹. Niemniej, wraz z postępującą sekularyzacją, zwłaszcza w dużych miastach, coraz więcej par samodzielnie podejmuje decyzję o małżeństwie.

5. Ceremonia ślubna

W praktyce prawie wszystkie małżeństwa, szczególnie na obszarach wiejskich, są organizowane przez rodziny. Przy doborze odpowiedniego partnera pod uwagę brane są rozmaite czynniki: kasta, wyznanie, horoskop związany z narodzeniem, status społeczny oraz ekonomiczny rodziny. Według tradycji koszty związane z weselem powinni ponieść bliscy panny młodej. Oprócz tego panna młoda powinna też otrzymać od swojej rodziny dużą ilość

³⁷ Por. tamże, s. 115.

³⁸ Por. R. Linton, *The natural history of family*, w: *The family: its function and destiny*, red. R. N. Anshen, New York 1959, s. 30–52.

³⁹ Por. M. S. Gore, *Urbanization and family change*, Bombay 1968, s. 6–9.

⁴⁰ Por. G. R. Gupta, *Marriage, religion and society*, New Delhi 1974, s. 1.

⁴¹ Por. E. Viswanathan, *Am I a Hindu...*, s. 274.

biżuterii oraz innych kosztownych przedmiotów, aby zrobić jak najlepsze wrażenie na przyszłych teściach. Po wybraniu odpowiedniego kandydata, bardzo ważnym elementem przygotowawczym jest ustalenie odpowiedniej daty małżeństwa, co typuje się na podstawie układów astralnych narzeczonych⁴².

Praktycznie niemożliwe jest wskazanie konkretnego modelu ceremonii ślubnej, która mogłaby być nazwana oficjalnym hinduistycznym rytuałem. Ale niektóre elementy można wyróżnić jako wspólne dla prawie wszystkich małżeństw hinduistycznych. W przeddzień ślubu stopy i ręce panny młodej zostają ozdobione specjalnymi malowidłami, wykonanymi w technice *mehndi*. Jest to swoista ceremonia pożegnania się ze stanem panieńskim, w której uczestniczą przyjaciółki i rodzice panny młodej. Sama ceremonia odbywa się w tzw. *mandapa*⁴³, czyli w swego rodzaju altanie, zbudowanej na wzór świątynnego hallu, przeznaczonego do zgromadzeń wiernych. Przy tymże *mandapa* rozpalany jest ogień, jako świadek składanych sobie nawzajem przyrzeczeń małżeńskich. Od tego momentu rozpoczyna się ceremonia wedyjska, w trakcie której zostają przedstawione wszystkie aspekty przyszłego życia małżeńskiego. Następnym etapem jest *baarat*⁴⁴ – nadejście pana młodego. Przybywa on w uroczystej procesji, od strony zachodniej, często siedząc na koniu, w towarzystwie rodziny i znajomych, przy akompaniamencie muzyki i tańców. Cały ten orszak jest witany przez rodzinę panny młodej.

Po czym rozpoczyna się rytuał religijny, sprawowany przez kapłana bramina, który wzywa Bożego błogosławieństwa nad młodą parą. Panna młoda ofiaruje panu młodemu jogurt i miód oraz następuje wzajemna wymiana kwiatowych girland. W ceremonii zwanej *kanyadana* ojciec panny młodej, w obecności kapłana, powierza swoją córkę panu młodemu, po złożeniu przez niego trzy razy obietnicy, że będzie jej pomagał w realizacji trzech świętych celów małżeństwa: *dharma*, *artha* i *kama*. Recytowane są mantry z *vivaha-sukta*, a libacje, nazywane *vivaha-homa*, składane są w ogniu⁴⁵. W rycie *panigrahana* pan młody bierze rękę panny młodej i jest to ich pierwszy kontakt fizyczny. Następnie w obrzędzie *vivaaha* kapłan łączy końcową część sari panny młodej z brzegiem koszuli lub ozdobnym szalem pana młodego w jeden węzeł. Nowożeńcy wręczają sobie nawzajem obrączki i girlandy kwiatów, biorą się za ręce i wrzucają rytualne ofiary *samagree* do świętego ognia, prosząc o błogosławieństwo dla ich związku. Dalej, w ceremonii *agni parinaya*, nowożeńcy trzymając się za ręce, trzy razy okrążają święty ogień i recytują hymny wedyjskie, prosząc o życiowe powodzenie, szczęście i wzajemną wierność. Dotykają się na przemian na wysokości serca oraz głowy,

⁴² Por. tamże, s. 273.

⁴³ Por. R. Dalal, *Hinduism...* s. 239.

⁴⁴ Por. P. V. J. Ayyar, *South Indian Customs*, New Delhi 1982, s. 63.

⁴⁵ Por. J. A. Fonesca CSsR, *Marriage in India...*, s. 135.

modląc się o jedność ich serc i umysłów. Cały rytuał powtarzany jest jeszcze dwa razy. W geście *asmarohana*, na końcu każdego okrążenia świętego ognia, pan młody staje na kamieniu ustawionym na małym postumencie, odmawia modlitwę o trwałość ich związku, a na jej zakończenie panna młoda stawia koniec swojej prawej stopy na tym samym kamieniu⁴⁶.

Częścią centralną ceremonii ślubnej jest tzw. siedem kroków *saptapadi*. Nowożeńcy wykonują razem siedem kroków wokół świętego ognia lub wzdłuż drogi wyznaczonej przez siedem kiści ryżu, kwiaty i przez inne przedmioty oznaczające pomyślność, po których będzie kroczyła panna młoda. Po każdym kroku, państwo młodzi wypowiadają wezwania i obietnice dotyczące ich przyszłego życia rodzinnego⁴⁷. Po zakończeniu tej ceremonii stoją się mężem i żoną. W geście zwanym *mangal sutra dharana* małżonek nakłada żonie naszyjnik *mangalasutra*, zawierający symbole bóstw Sziwa i Wisznu, który stanowi niejako znak kobiety zamężnej⁴⁸. Według zwyczajów lokalnych dodaje jeszcze pierścionki na palce u rąk i nóg lub obrączkę ślubną. W *suhaag* małżonek nakłada czerwony proszek *sindoor* na środkowy przedziałek włosów żony oraz na jej czole, aby w ten sposób zaznaczyć jej nowy stan. Następnie w ceremonii *aashirvaad* rodzina męża obdarowuje jego małżonkę licznymi darami, a całe zgromadzenie obsypuje młodą parę płatkami kwiatów. Po ceremonii ślubnej państwo młodzi udają się do ich domu – bardzo często jest to dom rodzinny pana młodego – niosąc ze sobą metalowe naczynie ze świętym ogniem, wobec którego zawarli małżeństwo. W przeszłości ten święty ogień był cały czas podtrzymywany. Rodzina pani młodej pozdrawia ją ze łzami radości. Następnie kapłan umieszcza pod kołem samochodu orzech kokosowy i czeka, aż będzie on rozłupany. W przeszłości orzech był kładziony pod kołami wozu lub pod kopytem konia. W ceremonii *arundhati darshanam* państwo młodzi oddają cześć *Sapta Rishi*, czyli gwiazdozbiorowi Wielkiej Niedźwiedzicy, w którym każda z siedmiu gwiazd nosi imię jednego z mitycznych mędrców, stojących u zarania tradycji wedyjskiej. Małżonkowie wspominają siedem gwiazd, dodają jeszcze wspomnienie ósmej, *Arundhati*, aby przypomnieć kosmiczne siły, jakie powinni czcić, i spuściznę, której są spadkobiercami, oraz obowiązek czci wobec mędrców i przodków.

6. Niektóre aspekty życia rodzinnego

Po zaślubinach, kiedy małżonka przenosi się do domu męża, zakłada na siebie najbardziej kolorowe ubrania oraz naszyjnik ofiarowany jej przez małżonka podczas ceremonii ślubnej, który odtąd będzie nosiła aż do śmierci męża.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Por. E. Viswanathan, *Am I a Hindu...*, s. 273–274.

⁴⁸ Por. J. A. Fonesca CSsR, *Marriage in India...*, s. 136.

Kolorowe ubranie, jakie ma na sobie, wyraża rozkwit jej zmysłowości. W momencie wejścia do domu męża, powinna mieć zasłoniętą twarz, szczególnie w obecności teścia i jego starszych braci. Cała jej zmysłowość jest chroniona dla męża, który z kolei zobowiązany jest wzbudzić potomstwo swojej żonie. Jedność biologiczna w dwoistości pary małżeńskiej w religii hinduistycznej odzwierciedla jedność boga i bogini⁴⁹. Dla zrozumienia miejsca kobiety w hinduizmie, jak i samego hinduizmu, bardzo ważne jest uświadomienie sobie wagi bogini w tej religii. Boginie mogą być partnerkami bogów bądź stanowić bóstwa niezależne. W obydwu przypadkach są potężnymi bóstwami. Boginie niezależne często są bóstwami porywczymi i mogą wykorzystywać swoje moce do złych celów. Na poziomie boskim, władza w sensie mocy stwórczej ma charakter bardziej żeński niż męski i nosi nazwę *shakti*, które to określenie jest używane ogólnie w odniesieniu do mocy. Według filozofii *smkhya*, tradycyjnej filozofii hinduistycznej, rzeczywistość pochodzi od dwóch zasad *prakriti* i *purusha*. Pierwsza zasada, *prakriti*, oznacza naturę, żeńską siłę, która tworzy i stanowi rzeczywistość materialną. Natomiast druga zasada, *purusha*, oznacza element duchowy bytu. Tego samego słowa używa się również na określenie męczyzny⁵⁰.

W tradycyjnej rodzinie hinduistycznej pochodzenie liczy się jedynie w linii męskiej. Córką w swojej rodzinie jest gościem, ponieważ po ślubie będzie stanowić część rodziny męża. Z tego też powodu narodziny córki nie są takim samym powodem do radości, jak narodziny syna. Córka nie tylko że odchodzi z domu, ale jeszcze musi otrzymać stosowny posag. Chociaż księgi *Wedy* ani *smritis* nic o nim nie wspominają, to z biegiem czasu nabrał on znaczenia również religijnego⁵¹. Jednakże nadużycia związane z wysokością posagu i jego egzekwowaniem, prowadzące niejednokrotnie do przemocy wobec kobiet, łącznie z zabójstwami, stające się także przyczyną samobójstw wśród nich, sprawiły, że w 1961 r. rząd indyjski wydał ustawę⁵², która określiła wszelkie żądania posagu jako nielegalne. Problemy ekonomiczne, jakie dla niejednej rodziny wiązały się z posagiem, sprawiły, że dokonywano aborcji na dziewczynkach lub zabijano je zaraz po urodzeniu⁵³.

Dzieci, które przychodzą na świat w zachowującej tradycję rodzinie, muszą być otoczone nadzwyczajną troską. Okres karmienia piersią jest o wiele dłuższy niż w krajach zachodnich i może trwać nawet do ośmiu lat. Mleko matki przekazuje dzieciom siłę witalną, jej krew i kształtuje osobowość dziecka nie tylko w sensie fizycznym, ale i moralnym oraz psychologicznym. Matka

⁴⁹ Por. D. Smith, *Induismo e modernità*, Milano 2006, s. 155.

⁵⁰ Por. D. Smith, *Induismo...*, s. 151.

⁵¹ Por. J. A. Fonesca, C.Ss.R., *Marriage in India...*, s. 124.

⁵² Por. <http://wcd.nic.in/act/dowry-prohibition-act-1961>

⁵³ Por. D. Smith, *Induismo...*, s. 153.

karmiąca jest czczona na podobieństwo krowy, która była przez wieki symbolem hinduizmu. Mleko (i jego pochodne) ma olbrzymie znaczenie dla hinduistów. Matka razem z krową stanowi centrum hinduizmu. W czasie rytuałów religijnych naczynie pełne mleka to symbol boskości i powodzenia⁵⁴.

Przed ukończeniem drugiego roku życia dziewczynkom przebijane są uszy i lewe nozdrze. W wieku dziesięciu lat zaczynają się już ubierać jak kobiety. Te, które pracują w polu, zakładają tradycyjne *sari* i okrywają sobie głowę częścią ubrania⁵⁵. Różnym egzystencjalnym wydarzeniom, jak na przykład przyjęciu po raz pierwszy stałego pokarmu, towarzyszą odrębne rytuały. Dla chłopców z wyższych kast istnieje specjalna ceremonia wejścia w dorosłość. Natomiast dla dziewcząt podobny rytuał nie jest przewidziany. Niemniej w rodzinach na południu Indii świętuje się ich pierwszy cykl menstruacyjny. Wówczas zakładają one zwykle czerwone *sari* dla podkreślenia szczególnego charakteru tego wydarzenia.

Tylko poprzez urodzenie syna kobieta staje się pełnoprawnym członkiem rodziny swojego męża, ponieważ jedynie tak może się przyczynić do przedłużenia rodu. Ponadto syn ma zabezpieczyć szczęśliwą starość swoim rodzicom. Według tradycyjnych wierzeń w ten sposób żona ratuje męża przed piekłem, do którego miałby się dostać, gdyby nie miał męskiego potomka, gdyż to syn będzie karmił ducha ojca po jego śmierci⁵⁶. Matka z synem i z żyjącym mężem jest kwintesencją powodzenia, płodności i sukcesu rodziny. W pewnym momencie matka syna staje się teściową i przyjmuje w domu synową. Tym samym, z definicji, teściowa staje się najstarszą kobietą w domu, co wyraża się również przez skromniejsze ubranie. Wszystkie tradycyjne zasady hinduizmu zgodne są co do tego, że żona musi być posłuszna swojemu mężowi i adorować go niczym boga.

Jeżeli mąż umiera przed swoją żoną, oznacza to, że nie była ona w stanie uchronić jego życia, ponieważ go zaniedbała, lub też dokonało się to ze względu na jej złą *karmę*. Pozycja wdowy z synem jest diametralnie różna od tej, która nie urodziła syna swojemu mężowi. W pierwszym przypadku jest ona szanowana jako pani domu, w drugim traci wszelkie znaczenie. Mąż i żona tworzą jedną całość, dlatego żona nie może istnieć bez męża. Natomiast jeśli umrze żona, może być zastąpiona przez inną. Żona, która przeżyła swojego męża jest źle postrzegana w swoim środowisku, chyba że zostanie poślubiona przez brata męża⁵⁷. Ciało zmarłego małżonka poddaje się kremacji na stosie ułożonym z drewna. Żona może ponownie zjednoczyć się z mężem, jeżeli dobrowolnie położy się na stosie i spłonie razem z nim. Dzięki

⁵⁴ Por. D. Smith, *Induismo...*, s. 156–157.

⁵⁵ Por. E. Tarlo, *Clothing Matters. Dress and Identity in India*, London 1996.

⁵⁶ Por. D. Smith, *Induismo...*, s. 156.

⁵⁷ Por. tamże, s. 157–158.

niezwyktemu świadectwu poświęcenia własnego życia, złączy się ze zmarłym małżonkiem w przyszłym wcieleniu i będzie na wieki czczona przez swoją rodzinę i cały ród. Ten rytuał nosi nazwę *sati*. Choć praktyka samospalenia wdowy została prawnie zakazana w Indiach brytyjskich już w 1829 r., to jednak ostatni znany przypadek odnotowano tu w 1989 r. W tym samym roku rząd Indii wydał specjalną ustawę zakazującą wszelkich form *sati*. Księgi *Wedy* w ogóle o nich nie mówią. Jedynie sporadycznie wspominają o *sati Ramajana* i *Mahabartha*. Późniejsze *Purans* wskazują, że ów zwyczaj zaczął powstawać ok. 400–600 r., aby w XI w. stać się praktyką akceptowaną u wyższych kast⁵⁸.

7. Małżeństwo w hinduizmie a chrześcijaństwo

Tradycyjny ślub hinduistyczny to święty rytuał, bazujący na sakralnej instytucji szeroko rozumianej wspólnoty rodzinnej. Rytuał ten jest związany z pewnym okresem życia i ma na celu spłacenie długów wobec bóstw i przodków, w kierunku oczyszczenia jednostki, co stopniowo pozwoli jej wyzwolić boskość, obecną w każdym ludzkim bycie. Holistyczno-kosmiczna wizja, będąca dziedzictwem kultury indyjskiej, nadaje sakralny charakter aktowi małżeńskiemu, tak jak to się czyni w stosunku do rytuałów, medytacji w jodze i w ascetycznym wyrzeczeniu, zapewniając przez to podporządkowanie się jednostki absolutnym wartościom i normom. Choć większa część hinduskiego społeczeństwa, stojąca niżej na drabinie religijno-społecznej w stosunku do podwójnie urodzonych, czyli trzech pierwszych kast, została wykluczona z zasobów małżeństwa religijnego i sakralnej rodziny, religijne cele życia i wymagania etyczne zostały zaproponowane również im, jako bodziec dla podniesienia moralności i w konsekwencji ostatecznego uwolnienia się z cyklu ponownych narodzin. Nieelastyczny bramiński wzór, który dyktuje etapy życia, małżeńską endogamię, szczegółowe rytuały, stereotypy w relacjach negatywnie wpływających na status kobiet z niższych kast, był niekwestionowany przez wiele wieków i – pomimo zachodzących zmian cywilizacyjnych oraz globalizacji – jest w Indiach nadal silny⁵⁹.

Kosmiczna wizja świata w hinduizmie postuluje cykliczną interpretację czasu. Świat przechodzi przez serię następujących po sobie eonów. Według hinduistycznej wizji ludzkość i świat cielesny przechodzą współcześnie okres *kaliyuga*. Święte pisma hinduistyczne, w tym księgi *Wedy*, wskazują na *kaliyuga* jako ostatnią z czterech *yuga* (epok), która jest epoką ciemności, charakteryzującą się licznymi konfliktami i powszechną duchową ignorancją⁶⁰.

⁵⁸ Por. R. Dalal, *Hinduism...* s. 363–364.

⁵⁹ Por. J. A. Fonesca CSsR, *Marriage in India...*, s. 268.

⁶⁰ Por. R. Dalal, *Hinduism...*, s. 475.

Aktualna epoka otoczona jest przez *maya*, czyli iluzję, i będzie odkupiona przez *dharma*, deterministyczny rodzaj sprawiedliwości osobistej oraz społecznej. Ludzki byt, w rzeczywistości w skończeniu i tymczasowej niewoli ograniczony przez wiele powłok, jest również wciągnięty w cykliczną egzystencję ponownych narodzin w rozmaitych osobowych przejawach i strukturach. Czas jednego życia jest zbyt krótki, aby spełnić wyzwolenie *moksha* z kręgu wcieleń *samsara*. W hinduizmie ludzka wola musi poddawać się określonej procesowi, zamiast dochodzić do siebie w podejmowaniu decyzji. Indywidualność jest największym zagrożeniem dla systemu monistycznego.

Oprócz różnic wynikających z kwestii doktrynalnych, wydaje się, że to właśnie zróżnicowanie w stosunku do zjawiska czasu jest podstawą odmiennego podejścia do małżeństwa w hinduizmie i chrześcijaństwie. Teologia katolicka bazuje na linearnej wizji czasu, związanej z biblijną historią zbawienia. Tradycyjny hinduistyczny ślub w dużym kręgu rodzinnym z jego bogactwem obrzędów nie jest tylko kulturalną odmiennością, która go odróżnia od chrześcijańskiego sakramentu, ale różni się w wielu hermeneutykach dotyczących życia, otaczającej rzeczywistości i objawienia⁶¹.

Pomimo rozbieżności między małżeństwem katolickim a hinduistycznym, wynikających z różnic religijnych, widać również pewne podobieństwo, jeżeli chodzi o jego sakralny charakter oraz o cel małżeństwa, jakim jest zrodzenie potomstwa, chociaż w hinduizmie chodzi zasadniczo o zrodzenie męskich potomków. W Kościele katolickim małżeństwo zostało wyniesione do godności sakramentu i jako sakrament ze swoją łaską ma pomóc w osiągnięciu osobistej świętości małżonków. W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. (kan. 1013 § 1) za cel pierwszorzędny małżeństwa uważano zrodzenie i wychowanie potomstwa jako ukazanie dobra wyższego. Celem drugorzędnym było: *mutuum adiutorium* oraz *remedium concupiscentiae*, czyli wzajemna pomoc i lek przeciw pożądlivosti. Natomiast w KPK z 1983 r. (kan. 1055 § 1) jako pierwsze wśród istotnych celów wspólnoty małżeńskiej zostało umieszczone dobro małżonków, zaś dopiero potem dobro potomstwa (bez wspominania już o ich zrodzeniu).

W małżeństwie hinduistycznym na plan pierwszy wysuwa się aspekt społeczny jako związek pomiędzy dwoma rodzinami, który zachodzi dzięki nowożeńcom, a nie dobro małżonków – co zostało podkreślone w KPK z 1983 r. Dla hinduistów samo małżeństwo, jak i późniejsze obowiązki rodzinne, są konsekwencją ich wierzeń religijnych. Religia przenika całe życie wyznawców hinduizmu. To religijne podejście do życia, w tym i do małżeństwa, sprawia, że jest ono niezwykle trwałą instytucją. Przypomnijmy, iż w Indiach odsetek rozwodów należy do najniższych na świecie i kształtuje się w granicach jednego procenta⁶², choć wielu socjologów i dziennikarzy wskazuje na ich wzrost

⁶¹ Por. J. A. Fonesca CSsR, *Marriage in India...*, s. 268–269.

⁶² Por. <https://ramanan50.wordpress.com/tag/divorce-statistics>

w ostatnich latach. Niektórzy analitycy tłumaczą, że czynnikiem hamującym ilość rozwodów jest struktura społeczna hinduskiej wsi, gdzie żyje większość mieszkańców Indii. Oczywiście presja społeczna i sytuacja ekonomiczna ma też wpływ na podjęcie decyzji o rozwodzie. Jednak nie jest to argument do końca przekonujący, ponieważ wzrost liczby rozwodów nie dokonuje się wprost proporcjonalnie do szybkiego tempa urbanizacji tego wielkiego kraju. Wydaje się zatem, że religia stanowi czynnik utrzymujący trwałość małżeństw w Indiach. Hinduista wierzy, że jego małżeństwo jest zdeterminowane i jest częścią jego *karmy*⁶³. Ślub hinduistyczny to nie tylko jeden z obrzędów, który podkreśla ważne wydarzenie w życiu człowieka, ale kolejny etap całego życia religijnego. Wzrost liczby rozwodów należy łączyć bardziej ze spadkiem religijności, aniżeli ze strukturami społeczno-ekonomicznymi, które wprawdzie odgrywają pewną rolę, lecz nie dominującą. Wydaje się, że podobną tendencję obserwujemy w świecie zachodnim, gdzie zwiększająca się ilość rozwodów ma swoje przyczyny przede wszystkim w osłabieniu wpływu religii na życie ludzkie. Nie zapominajmy, że w pierwszych wiekach chrześcijaństwa było ono religią wielkich miast i pomimo niesprzyjającego otoczenia pogańskiego świata rozwijało się bardzo dynamicznie.

Zakończenie

Z uwagi na szczupłość miejsca w niniejszym artykule zostały przedstawione tylko niektóre zagadnienia dotyczące rodziny i małżeństwa w hinduizmie. Poruszone zagadnienia ukazano jedynie w ogólnym zarysie, aby zasygnalizować, jak skomplikowaną instytucją jest małżeństwo i rodzina w hinduizmie i jak bardzo wątek religijny przenika te dwa światy. Wzrastające zainteresowanie religiami Wschodu w krajach zachodnich, a także bezpośrednie kontakty z wyznawcami hinduizmu, postulują bardziej poważne zainteresowanie się tamtejszą kulturą i religią. Podstawową trudność w zrozumieniu hinduizmu stanowi stosowanie kategorii myślenia wypracowanych w cywilizacji łacińskiej do zrozumienia tej jakże złożonej rzeczywistości. Dlatego poznanie różnic i podobieństw w szczególnie ważnym i niewrażliwym obszarze, jakim jest rodzina i małżeństwo, ma tak istotne znaczenie. Jest to tym bardziej potrzebne, że również i w polskich realiach niejednokrotnie duszpasterze spotykają się zarówno z małżeństwami mieszanymi, jak i z wiernymi, którzy zwracają się o poradę w kwestiach dotyczących małżeństwa z wyznawcami hinduizmu.

⁶³ Por. E. Viswanathan, *Am I a Hindu...*, s. 274.

Bibliografia

- Apte U. M., *The sacrament of marriage in hindu society*, Delhi 1978.
 Ayyar P. V. J., *South Indian Customs*, New Delhi 1982.
 Birla L. N., *Hinduism. A philosophy of life* (b.m.r.w.).
 Chaitanya, K., *A profil of indian culture*, New Delhi 1975.
 Dalal R., *Hinduism. An alphabetical guide*, Noida 2014.
 Derret J. D. M., *The death of a marriage law: epitaph for the Rishis*, New Delhi 1978.
 Flood G. D., *An Introduction to Hinduism*, Cambridge 1996.
 Fonesca J. A., CSsR, *Marriage in India in a christian perspective. A historical social teheological investigation*, Bangalore 1988.
 Gore M. S., *Urbanization and family change*, Bombay 1968.
 Gupta G. R., *Marriage, religion and society*, New Delhi 1974.
 Hermanns M., SVD, *Hinduism and tribal culture. An anthropological verdict on the Niyogi Report*, Bombay 1957, s. 4; G. D. Flood, *An Introduction to Hinduism*, Cambridge 1996.
 Kapadia M., *Marriage and family in India*, Bombay 1966.
 Karve I., *Kinship organisation in India*, Bombay 1968.
 Linton R., *The natural history of family*, w: *The family: its function and destiny*, red. R. N. Anshen, New York 1959.
 Mukherejee P., *Hindu women: normative models*, New Delhi 1979.
 Nair P. T., *Marriage and dowry in India*, Calcutta 1978.
 Pandey R. B., *Hindu Samskâras*, New Delhi 1985.
 Prabhu H. P., *Hindu social organisation*, Bombay 1963.
 Smith S., *Induismo e modernità*, Milano 2006.
 Tarlo E., *Clothing Matters. Dress and Identity in India*, London 1996.
 Viswanathan E., *Am I a Hindu. The Hinduism primer*, New Delhi 2015.

Strony internetowe

<http://wcd.nic.in/act/dowry-prohibition-act-1961>

<https://ramanan50.wordpress.com/tag/divorce-statistics/>

Summary

SOME ISSUES REGARDING FAMILY AND MARRIAGE IN HINDUISM

In the introduction of his article, the author presents the basic information of Hinduism concerning its doctrine, literature and history. He emphasizes that traditional Hindu marriage has a deep religious meaning for Hindu believers. It seems to be the most important event in the life of each individual and of each family. The author

continues presenting the different forms of marriage of the past and he states that there is no standard ritual for marriage in Hinduism, as the rituals change according to every region. Speaking about the contemporary ceremony of a Hindu marriage, he presents the most common elements of this ritual. The author concludes that traditional Hindu marriage is regarded as a religious institution founded on the sacral organisation of the joint family. The Hindu traditional marriage is a ritual event associated with a stage in life, that repays debts to the gods and to one's ancestors, in order to purify the individual and progressively lead to the liberation of the deity that is within each human being according to Hindu religion. Traditional Hindu marriage into a joint family is not only culturally different from the Catholic sacrament, but differs in the very hermeneutics of life, reality and revelation.

Keywords: Hinduism, marriage, family

Słowa kluczowe: Hinduizm, małżeństwo, rodzina

Ks. dr Henryk M. JAGODZIŃSKI – ur. w 1969 r. w Małogoszczu. Absolwent WSD w Kielcach. Uzyskał doktorat z zakresu prawa kanonicznego na Papieskim Uniwersytecie Świętego Krzyża w Rzymie oraz ukończył Papieską Akademię Kościelną. Od 2001 r. w służbie dyplomatycznej Stolicy Świętej. Pracował kolejno w Nuncjaturach na Białorusi i Chorwacji, a następnie w Sekcji do Spraw Relacji z Państwami Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej w Watykanie. Od 6 września 2015, pełni służbę jako Radca Nuncjatury Apostolskiej w Indiach. Autor książek: *Il diritto amministrativo della Chiesa nella letteratura canonistica polacca*, Roma 2002; *Na przedmurzu chrześcijaństwa. Błogosławiony Kardynał Alojzje Stepinac i Chorwacja*, Kielce 2009; *By łamać chleb i składać dziękczynienie. Kapłaństwo w pismach niektórych Ojców Apostolskich*, Kielce 2010; *Polskie drogi nadziei*, Kielce 2010; *Zarys historii Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej*, Kielce 2013; *Wiara kapłana*, Kraków 2014. Autor artykułów publikowanych m.in. w „Kieleckich Studiach Teologicznych”, „Studiach Sandomierskich” i „Ius Ecclesiae”.